

Studenti vídeňské university z Polné (1377 - 1524)

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Roku 1365 bylo rakouským vévodou Rudolfem IV. Habsburským zřízeno po Praze (1347 - 1348) a Krakově (1364) třetí středoevropské vysoké učení - universita ve Vídni.¹ Zjevně se jednalo o vědomou konkurenci před necelým dvacetiletím Karlem IV. v Praze založeného obecného učení - prvního na sever od Alp a na východ od Paříže.²

Několik let po svém založení prožívala vídeňská universita velkou vnitřní krizi, z níž se postupně vymanila teprve v sedmdesátých letech 14. věku,³ a tuto skutečnost patrně zachycují i nejstarší zápisy universitní matriky vedené řádně od roku 1377 (z doby před polovinou tohoto roku jsou uvedena jména bez bližšího chronologického zařazení).⁴ Na rozdíl od Karlovy university, kde se dochoval pouze zlomek matriky saského universitního národa z let 1373 - 1375 a 1382 - 1383, tzv. děkanská kniha artistické fakulty a matrika pražské právnické university z let 1372 - 1418,⁵ má vídeňská universita zachovánu od výše uvedeného roku 1377 souvislou řadu hlavních universitních matrik (dlouho nebyly k dispozici a dokonce se předpokládalo, že zanikly) přístupnou nyní v moderní edici dovedené až do šestého svazku končícího rokem 1715.⁶ Dále je ve staré, dnes již v lecčems nevyhovující a nepřesné edici K. Schraufa přístupná matrika uherského národa z let 1453 - 1630, jež v řadě případů doplňuje či upřesňuje údaje hlavní matriky,⁷ pak stejným způsobem zveřejněná Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis z let 1399 - 1724⁸ a podle současných edičních zásad vydané první svazky Acta Facultatis theologicae Universitatis Vindobonensis⁹ a Acta Facultatis artium universitatis Vindobonensis z let 1385 - 1416.¹⁰

Na prvořadost vídeňských matrik jako pramene pro poznání kulturních svazků česko-rakouských (lépe českých zemí s rakouskými zeměmi; pozn. ZM) a slovensko-rakouských ve středověku upozornili již před více než pětatřiceti lety I. Hlaváček s L. Hlaváčkovou, kteří též publikovali seznam studentů z území bývalého Československa excerpovaný na základě podrobných rejstříků I. svazku edice hlavní matriky. Ta obsahuje dva nejstarší kodexy a zahrnuje roky 1377 - 1450.¹¹ V materiálu jsou také naznačeny hlavní úkoly a složky studia - v podstatě rovnocenné, jež na sebe úzce navazují a vzájemně se podmiňují. Je to evidence pobytu jednotlivých osob z našich zemí na zahraničních universitách, úroveň předpokládané sumy znalostí, kterou mohly tyto osoby během své-

ho pobytu na tom či onom učilišti získat, a za třetí odraz činnosti těchto jedinců po skončení studia, eventuálně jejich návratu do domácího prostředí. Tuto třetí složku bádání lze považovat za nejobtížnější, závislou zejména na stavu zpracování pramenné základny. Na druhé straně je možno právě v této oblasti výzkumu očekávat řadu nových zjištění.¹² Kromě poznání vzájemných kulturních vztahů netřeba jistě zdůrazňovat význam matrik pro dějiny jednotlivých obcí a historický místopis vůbec, pro postihnutí sociálního prostředí původu studentů, jejich národnosti, pro výzkum osobních jmen, vývoj místních názvů atd. Z těchto důvodů bylo také přistoupeno k excerpici všech studentů moravského a slezského původu (včetně nejistých případů a příjmení vyjadřujících snad původ z určitého místa) z celé edice hlavní matrice, a to s přihlédnutím k dalším výše citovaným doplňujícím materiálům, jako je matrice uherského národa, Acta Facultatis medicinae theologiae a artium.¹³

Právě při identifikaci některých míst původu studentů je možno ve srovnání s rejstříkem edice provést některé korekce, ač v řadě případů je to neproveditelné díky duplicitě názvů v našich zemích nebo i v zahraničí, zkomolení jmen či naprosté neurčitelnosti lokalit z důvodu a nemožnosti provést jejich rektifikaci.¹⁴ Zejména se to týká prvního období letního semestru (duben 14.) roku 1385, kdy se ještě v matrice neuváděla příslušnost k universitním národům. Teprve od zimního semestru (říjen 13.) tohoto roku jsou zápisy v matrikách vedeny podle jednotlivých universitních národů - rakouského, rýnského, uherského a saského. Češi, Moravané, Slezané, Poláci, příslušníci jižních Slovanů kromě Slovinců, Řekové a Němci i Maďaři z tehdejších Uher, včetně studentů pocházejících z nynějšího Slovenska, se zapisovali v rámci uherského universitního národa. V určitých případech tudíž můžeme eliminovat lokality na Moravě a ve Slezsku, nemají-li tyto duplicitu jak na domácím teritoriu, tak i v Čechách, na Slovensku, Polsku či jinde na území z něhož se zapisující studenti sdružovali do uherského universitního národa, neboť tyto korporace měly ryze teritoriální princip, podle něhož se spolčovali bez rozdílu učitelů a studentů do určitého sdružení, které mělo hájit jejich společné, ale i individuální zájmy a nebyly v žádném případě výrazem odlišností nacionálních či jazykových. Existují tak výjimky, kdy se studenti hlásí k universitnímu národu neodpovídajícímu tomu, do něhož svým teritoriálním původem náleželi.¹⁵ Týká se to hlavně pohraničních oblastí, kde své role mohly na úkor povědomí teritoriální příslušnosti sehrávat i určité prvky nacionální a jazykové včetně různých vztahů k sousedním zemím. V našem případě je to právě rakouský universitní národ (např. studenti ze Slavonic, Mikulova atd.), ale to jsou skutečnosti jednotlivosti. Další možnosti identifikace poskytuje v některých případech srovnání formy transkripce místního jména v zápisech, tzn. je-li jeho forma pro naši lokalitu výrazně odlišná od zápisu příslušných místních jmen v jiných zemích. V neposlední řadě může být vodítkem i fakt, zapisují-li se vedle sebe dva studenti z blízkých či sousedních obcí. Zde však můžeme hovořit pouze o určité pravděpodobnosti. Jistoty tu však kromě případů evidentně do stejného regionu, či oba platí imatrikulační taxu společně, nikdy nemáme. Podobně řada studentů z Moravy zůstává v anonymitě, není-li v imatrikulačním zápisu uvedeno místo odkud pocházeli, ale jen vlastní křestní jméno, jméno otcovo, jméno označující povolání nebo zaměstnání otce, v lepších případech pak země původu.¹⁶

Ve vídeňských matrikách se objevuje také řada adeptů studia pocházejících z jihozápadní Moravy a celé širší oblasti Českomoravské vrchoviny¹⁷ včetně její české části. Počty zapisujících se studentů, místa jejich původu i množství imatrikulovaných v různých časových úsecích periody pozdního středověku a raného novověku přispívají ve smyslu výše uvedených úvodních poznámek nejen k lepšímu poznání kulturních vztahů celého teritoria jihozápadní Moravy k dolnorakouské oblasti, ale také dalších aspektů politického, sociálního i národnostního vývoje regionu v tomto období. Z těchto důvodů přistupujeme k postupné publikaci imatrikulovaných podle jednotlivých míst, což nevyklučuje vzhledem k faktu, že ne vždy jsou predikáty uváděny a v řadě duplicitních místních jmen je identifikace obtížná či nemožná, o něco vyšší počty, zejména u velkých a větších měst, jako byla například Jihlava, Telč nebo Slavonice.¹⁸ Mezi studujícími na vídeňském obecném učení nacházíme v rozmezí let 1377 - 1524 i necelou desítku jmen prokazatelně polenského původu.

Přehled podává následující edice (zkratky viz pozn. č. 6 - 11):

[1377, circa 24. Juni.]

1 [Item] >> Johannes de Polna, clericus Pragensis dyocesis fol. 3^b MUW I, s. 5, 24. VI., 74;
AUC II/1, s. 103, 1377 cca 24.
VI., č. 4.

[1488, April 14.]
[Natio] Hungarorum.

2 Johannes Scribe de Pollna 40 den. fol. 80^b MUW II, s. 202, I H 46.

[1488 II - Wintersemester.]

XIII. Scholares cuiuscunque facultatis, sub nobilium statibus non comprehensi.

2 Johannes Scribe de Polna, 7 den. fol. 69^a MUNWU, s. 137.

[1495, April 14.]
Naccio Hungarorum.

3 Johannes Osterman de Polnia^{*) p.**)} fol. 96^b MUW II, s. 242, I H 6.
*) In: Register, s. 93 jako Polen (Staat); na s. 94 pod
Polna (Stadt) *Ostermann* chybi.
**) pod ním (I H 7) zapsán *Ludowicus Hohendorffer*
de Yglauia p.

[1511, April 14.]
Vngari.

4 Dom. Petrus Knodebl de Polna] 4 gr.^{*)} fol. 152^a MUW II, s. 379, I H 5.
*) pod ním (I H 6) *Michael Schmal de Yglauia] 4 gr.*

[1511 I - Sommersemester.]
XIII. Scholares.

4 Petrus Kno^cdell de Polna, dedit 4 cr. fol. 75^b MUNWU, s. 165.

[1514, Oktober 13.]
Natio Vngarie.

5 Paulus Lanius ex Polna] 29 den.

fol. 168^a

MUW II, s. 414, II H 58.

[1516, April 14.]
Vngaria.

Aprilis
6 Andreas Knedell ex Polnia] 4 gr.*)

fol. 175^a

MUW II, s. 431, I H 2.

*) In: Register, s. 93 jako Polen (Staat); na s. 94 pod
Polna (Stadt) *Knödel* chybi.

[1518 I, 14. Apr. - Sommersemester.]
XIII. Scholares.

6 Andreas Knodel ex Polna, 2 cr.

fol. 78^a

MUNWU, s. 178.

[1517, April 14.]
Natio Vngarie.

7 Andreas Schonschickh de Polna] 4 gr.

fol. 180^b

MUW II, s. 443, I H 63.

[1518 I, 14. Apr. - Sommersemester.]
XIII. Scholares.

7 Andreas Ssamissek [de Polna],¹⁾ 2 cr.

fol. 78^a

MUNWU, s. 179.

1) Vgl. Hauptmatrikel 1517 I: *Adreas Schonschickh de
Polna.*

[1519, Oktober 13.]
Natio Vngarica.

Februarii
8 Paulus de Polna] per 53 den.

fol. 8b

MUW III, s. 14, II H 26.

[1520 I, 14. Apr. - Sommersemester.]
XIII. Scholares.

8 Paulus Bohemus ex Polonia,¹⁾ dedit 2 cr.

fol. 79^a

MUNWU, s. 183.

1) Vermuthlich identisch mit dem in der Hauptmatrikel
1519 II eingetragenen: *Paulus de Polna.*

[1524, April 14.]
Natio Hungarie.

Aprilis
9 Johannes Stegel de Polna

fol. 23a

MUW III, s. 37, I H 6.

Město Polná, ležící 14 km severovýchodně od Jihlavy, se nachází již na české straně původní moravsko-české hranice, která probíhá asi 4 km jižně od obce. Od svého vzniku příslušelo až na výjimky do rámce Čech, ale právě jeho poloha při zemské hranici i vývoj pozemkové držby v celém mikroregionu zapříčinily, že někdy bylo považováno za součást Moravy, jako je tomu například v případě veduty Polné na Komenského mapě Moravy vydané v roce 1624 z velké Goosovy tiskové desky v amsterdamské dílně N. J.

Visschera-Piscatora a tištěné pak v dalších vydáních.¹⁹ Samo prvotní sídliště vzniklo s největší pravděpodobností při původní trase staré pravěké komunikace vedoucí z rakouského Podunají přes pomezí neosídlený hvozď mezi Čechami a Moravou do Polabí, která byla nazývána nejpozději od počátku 12. věku stezkou Haberskou, směřující v té době již ku Praze. Starší trasa vedla od Brtnice na Luka nad Jihlavou, kde brodila stejnojmennou řeku, odtud na Polnou a pak k Německému, dnes Havlíčkovu Brodu.²⁰ Později, patrně od počátku 13. století, se postupně prosazuje trasa přes Jihlavu, Polná zůstává na vedlejším směru a teprve později se přes osadu prosazuje jedna z tras spojujících Čechy s Moravou doložená roku 1346,²¹ která má další návaznost do Podunají, jak tomu nasvědčuje uvítání mladého krále Ludvíka Jagellonského na cestě z Uher do Prahy dne 22. července 1522 na zemské hranici před Polnou u Janovic českými pány nebo zastávka průvodu habsburských arciknížat Rudolfa, pozdějšího českého krále, a jeho bratra Arnošta na polenském hradě pánů z Hradce v lednu roku 1572 na jejich cestě z Vídně do Prahy.²²

S počátky původní slovanské osady při dálkové cestě vytvářející zde s největší pravděpodobností určitou sídelní komoru lze podobně jako v případě nedaleké Staré Jihlavy počítat v období rozvíjející se vnitřní kolonizace během 1. třetiny 13. věku.²³ Poprvé se s Polnou v písemných pramenech setkáváme roku 1242 v rozsáhlém obdarování Jana, syna Zbraslavova, ve prospěch řádu německých rytířů. Tehdy je zde již doložen kostel, jehož patronátní právo je také předmětem donace.²⁴ Jestli se sídliště vyvíjí v město již během 1. poloviny 13. století, či za Přemysla Otakara II. v roce 1265, pro což není v pramenech opory, zůstává otázkou.²⁵ Jako město je Polná poprvé jmenována v listině velmistra německého řádu Wernhera von Orseln vydané v Malborku roku 1326.²⁶ V dalších pramenech z let 1346 a 1356 je však i nadále jmenována, jak je to u podobných poddanských lokalit obvyklé, městečkem (oppidum).²⁷ V roce 1365 udělil údajně Ješek Ptáček z Pirkštejna Polenským právo užívat vlastní pečeti²⁸ a v poddanské město se definitivně dotváří obnovením a potvrzením práv a výsad Polenským, o které přišli za války, a z nichž zbyly jen pečeti, Viktorinem, vévodou minstrberským a pánem na Polné, vydaným 25. listopadu 1479.²⁹

Syn českého krále Jiřího Poděbradského Viktorin byl po pánech z Polné (před r. 1242 - ok. r. 1327), Lipé (před r. 1329 - 1356) a Pirkštejna (1356 - 1463) příslušníkem čtvrtého rodu, jenž vládl nad městem a celým panstvím. Nedržel je však dlouho, neboť i když pomíneme události z let 1468 - 1479, kdy hrad a město byly obsazeny Šternberky, byl roku 1486 vzhledem k tíživé hospodářské situaci donucen prodat svá panství Polná, Přibyslav a Ronov i opravní práva nad klášterem cistarciaček v Pohledu svému příbuznému Janu Bočkovi z Kunštátu. Kunštátové panství 14. prosince roku 1515 přenechávají Mikuláši Trčkovi z Lípy, již závěrem roku 1538 došlo asi k ujednání o převodu Polné s Přibyslaví a opravou pohledského kláštera Janem Trčkou z Lípy Karlovi z Valdštejna zlistiněnému 13. ledna 1539, roku 1553 vyženil Polnou Zachariáš z Hradce a na Telči, po smrti Zachariášově 6. února 1589 ji nakonec vysoudil jeho synovec Adam II. z Hradce (+ 24. 11. 1596) a syn tohoto renesančního velmože Jáchym Ondřej celé polenské panství vzápětí 3. listopadu 1597 prodává Hertvíkovi Žejdlicovi ze Šenfeldu. V držení tohoto rodu zůstalo zboží až do pobělohorských konfiskací.³⁰

Sama Polná náležela ve středověku a raném novověku mezi dosti významná poddanská města; jako středisko velkého panství, řemeslné výroby a obchodu dlouho soupeřila

s Německým, dnes Havlíčkovým Brodem. Teprve nástup první průmyslové revoluce spojený s úpadkem zdejšího soukenictví se stal pro Polnou osudným a přesun hlavních obchodních tahů včetně výstavby železniční tratě z Jihlavy na Německý Brod přes Dobrušku vyhýbající se Polné i ničivý požár ze 4. srpna 1863 a prusko-rakouská válka v roce 1866 způsobily její trvalé zaostávání. Město, které mělo v roce 1869 ještě 6 498 obyvatel, přestalo být již ve 2. polovině 19. století sídlem c. a k. okresního hejtmanství (1868 - 1884; od tohoto data se stalo součástí politického okresu německobrodského), později ztratilo i další úřady a po územní reorganizaci v roce 1949, kdy administrativně zanikly historické země Moravskoslezská a Česká, přišlo i o okresní soud (soudní okres) a bylo v rámci okresu Havlíčkův Brod přičleněno do nově vzniklého Jihlavského kraje. Tehdy, v roce 1950, mělo již pouhých 4 509 duší a počet příliš nestoupl ani během dalšího třicetiletí, neboť v roce 1980, již začleněno do okresu Jihlava, součástí Jihomoravského kraje konstituovaného další územní reorganizací z roku 1960, čítalo 5 025 obyvatel.³¹

Místní jméno Polná je vysvětlováno jako adjektivum od pole ve významu obdělány pozemek, z čehož P. Zaoral vyvozoval, že sídliště muselo dostat tento název v době, kdy podobná situace musela být v okolí výjimkou, tedy v období jejího vzniku byl v celém širokém okolí les a osada byla prvním kolonizovaným místem - zárodkem rozvíjející se sídelní komory na dálkové komunikaci. Ve středověkých pramenech se setkáváme s formou místního jména Polna (1242, 1282, 1303, 1346), Polne (1318) a Polnau (1515).³²

Středověké a raně novověké doklady názvu města vykazují poměrně jednotnou formu a stejně je tomu i v imatrikulačních zápisech vídeňské university z let 1377 - 1524 (srov. příloha výše), kde se objevuje Polná ve tvarech Polna (1377, 1488, 1511, 1514, 1517, 1518, 1519, 1524) a Polna (1488). Výjimku představuje latinizovaná forma Polnia (zápis č. 3 ad a. 1495; zápis č. 6 ad a. 1516) a Polonia (zápis č. 8 ad a. 1520 v uherské matrice; MUNWU),³³ jež vedla autory edice a rejstříku druhého svazku hlavní universitní matriky (MUW) k určení původu dotyčných dvou studentů imatrikulovaných k rokům 1495 a 1516 z Polska ve smyslu země.³⁴

Porovnání s formou zápisů v uherské matrice (srov. tabulka níže) a některé další indicie nám však dovolují celkem bezpečně ztotožnit místo původu těchto adeptů studia s naší Polnou na pomezí Čech a Moravy. Především je to doklad v hlavní matrice z roku 1516 (č. 6) ve formě „*Andreas Knedell ex Polnia*“, neboť o dva roky později, v roce 1518, používá stejný student Andreas Knodel při zápisu do uherské matriky predikát „*ex Polna*“. Navíc jeho původ z Polné u Jihlavy naznačuje o pět let dříve, roku 1511, v hlavní vídeňské matrice uvedený „*Dom. Petrus Knodel de Polna*“ (zápis č. 4) zapisující se současně i do uherské matriky jako „*Petrus Knodell de Polna*“. Jednalo se bezesporu o příslušníky jednoho polenského rodu či rodiny, možná i bratry.³⁵ Podobně celkem spolehlivě dokládá používání názvu města v latinské formě „*Polonia*“ i k roku 1520 v uherské matrice uvedený „*Paulus Bohemus ex Polonia*“, imatrikulovaný v předchozím roce do hlavní universitní matriky jako „*Paulus de Polna*“ (zápis č. 8). Na základě těchto zjištění pocházel s velkou dávkou pravděpodobnosti z naší Polné také nemajetný „*Johannes Osterman de Polnia*“, zapisující se do hlavní matriky v roce 1495 (zápis č. 3).³⁶ Naznačuje to zjištění, že hned za ním se imatrikuluje taktéž nemajetný „*Ludowicus Hohendorffer de Yglauia*“.³⁷ Také v dalších případech uváděného místa původu studentů „*ex Polnia*“, „*de Polnia*“ nebo „*Polonia*“ nelze apriori zavrhnout, že pocházeli z Polné u Jihlavy a nikoliv z Polska. Jelikož však nemáme k dispozici další doplňující údaje umožňující tuto

identifikaci, nelze tento jejich možný původ nijak prokázat a musíme je z našich dalších úvah vyloučit.

Polná náležela během středověku a raného novověku k sice důležitým, ale každopádně menším poddanským sídlům městského typu, konstituujícím se v plně institucionální město teprve během 15. věku. To se včetně předpokládané určité spádovosti k pražskému obecnému učení odráží také v počtu pouhých devíti studentů (proti zhruba 115 z Jihlavy) imatrikulovaných v letech 1377 - 1524 na vídeňské universitě (srov. příloha výše). V celém počátečním období do vypuknutí husitské revoluce v roce 1419 je to pouze jediný zapsaný student z června 1377 - klerik pražské diecéze „*Johannes de Polna*” (zápis č. 1). Také po celou periodu husitské revoluce, dobu pohusitskou a následující věk poděbradský i počáteční období vlády Vladislava II. Jagellonského se na vídeňském vysokém učení s polenskými studenty nesetkáváme a oněch osm dalších zde zapsaných osob pocházejících podle uvedeného predikátu z Polné u Jihlavy spadá až do poměrně úzkého časového úseku let 1488 - 1524 (zápisy č. 2 - 9), tedy pouhých 36 roků. Co bylo v pozadí takto strukturované frekvence adeptů studia přicházejících z Polné do Vídně s těžištěm na konci 15. a v 1. čtvrtině 16. věku, lze jen velmi těžko zodpovědět.

Víme, že po vypuknutí husitské revoluce v roce 1419, respektive již od vydání dekretu kutnohorského roku 1409, se rapidně snižuje celková úroveň pražské Karlovy university na pozici pouhého zemského učení.³⁸ Například z blízké Jihlavy se imatrikuluje ve Vídni v letech 1419 - 1433 pět osob³⁹ a v letech 1438 - 1449 pouze dvě.⁴⁰ Počet ve Vídni zapsaných studentů z Jihlavy pak kulminuje zhruba 80 - 81 posluchači z rozmezí let 1454 - 1523⁴¹ a zbytek v počtu 27 připadá na široké časové období mezi roky 1535 - 1704.⁴² Toto srovnání naznačuje přes rozdílnou kvantitu zapsaných z obou míst danou počty jejich obyvatel v podstatě shodné období, kdy počty příchozích adeptů studia na vídeňské universitě z Jihlavy a Polné dosahují svého maxima. V případě velkých moravských královských měst se projevuje od vypuknutí husitské revoluce a následně probíhajících válečných událostí větší příklon jejich katolického a německého obyvatelstva právě k vídeňskému obecnému učení,⁴³ což se nepříliš výrazně projevuje i v případě Jihlavy. Jestli však absence studentů z Polné na vídeňské universitě až do roku 1487 souvisí s husitskou a kališnickou orientací města již od roku 1419 včetně jeho příslušnosti do Čech a spádovostí na pražské vysoké učení i s eventuální mírnou převahou zdejšího českého obyvatelstva v závěru středověku, která však není jednoznačně doložitelná,⁴⁴ nelze z poměrně torzovitých písemných pramenů bezpečně a s jistotou stanovit. Naopak lze konstatovat, že v letech 1488 - 1524 přichází do Vídně v různých časových intervalech zkracujících se během druhého a třetího decénia 16. věku převážná část posluchačů z Polné (zápisy č. 2 - 9).

Z celkové analýzy na vídeňské universitě zapisovaných osob českého, moravského a slezského původu lze postihnout, že během období husitských válek i následující pohusitské doby přicházejí do Vídně nejvíce obyvatelé z míst, která se nepřipojila k husitství, a osoby hlásící se k německy mluvícímu obyvatelstvu, jež většinou opustilo svá bydliště, a dále katoličtí církevní hodnostáři, kteří žili v exilu. Situace se příliš nemění ani v následujícím pohusitském období po vyhlášení basilejských kompaktát, kdy tradičně směřují do Vídně posluchači z Moravy, zejména jižní, a - podle I. Hlaváčka a L. Hlaváčkové - z českých zemí již převážně Němci, z nichž větší část pocházela z jižních, s Rakouskem sousedících a do značné míry katolických oblastí osídlených také z větší části německy

mluvícím obyvatelstvem. Češi naopak inklinují ku Praze, kde se po přerušení projevuje opět čilejší universitní život. Na rozdíl od studentů českého původu, jejichž počet se snižuje od 60. let 15. věku, však ve 2. polovině 15. století nezaznamenáváme ve Vídni podstatnější pokles imatrikulovaných posluchačů z Moravy, což je jistě dáno specifickým samostatným politickým vývojem země, která vždy více inklinovala k rakouskému Podunají, podstatně silnějším zastoupením německy mluvícího obyvatelstva ve městech a pohraničních oblastech jižní i severní Moravy a ve Slezsku a také situací náboženskou rozdílnou od Čech, kde se většina obyvatel království připojila ke kališnictví. Děkanská kniha pražské artistické fakulty také ukazuje, že zastoupení promovovaných osob z Moravy během pohusitského období i v 16. století je zde spíše výjimečné, Praha s její univerzitou se pro Moravu stala institucí v podstatě cizí a universita ve Vídni byla Moravě i Slezsku rozhodně bližší. Jistou roli zde jistě sehrával i fakt, že v roce 1462 se po předchozích letech, kdy pražská universita byla do značné míry opět učením universálním, stala výlučně ústavem podobojí. Větší příliv studentů z Čech ve Vídni lze pak postihnout pouze ve druhém desetiletí 16. věku.⁴⁵

Podobně nemůžeme bezpečně stanovit, co bylo skutečnou příčinou rapidního poklesu zájemců o studium na vídeňské universitě od počátku 2. čtvrtiny 16. věku. V případě Jihlavy by bylo velmi lákavé spojovat tento náhlý pokles zájmu o studium ve Vídni s příklonem města a jeho obyvatel k protestantismu.⁴⁶ Přesto na zdejší universitu dále přicházejí adepti studia z velkých královských měst a pohraničních oblastí s německy mluvícím obyvatelstvem. Podobná situace mohla být i v Polné. Na druhé straně však víme, že právě od 2. poloviny 20. let 16. století, ale i dále v průběhu 1. poloviny tohoto věku prodělává vídeňské obecné učení vnitřní krizi a období značného úpadku, na něž měla vliv zejména turecká expanze a selské války. Reformou z třicátých let se pak učiliště zbavuje středověkého universalistického charakteru a stává se výrazně zemskou institucí.⁴⁷

Konfrontace imatrikulačních zápisů týkajících se polenských studentů v hlavní vídeňské matrice s údaji o některých z nich v matrice uherského národa vedené v letech 1453 - 1630⁴⁸ potvrzuje v podstatě postřehy konstatované I. Hlaváčkem a L. Hlaváčkovou o vztahu tohoto důležitého pramene jako doplňku k mnohým informacím uvedeným v zápisech hlavní matriky, neboť se může lišit jejich forma (jména vlastní a místní) i šíře informací. Nebudeme zde podrobně hodnotit tento pramen a zmíníme se pouze o některých otázkách s matrikou uherského národa spojených. Zápis do hlavní matriky byl závazný a povinný a zde musel být student přiřčen k některému universitnímu národu. Posluchač imatrikulovaný v hlavní matrice v určitém roce se může v uherské objevit s časovým odstupem jednoho až několika semestrů a pozdější zápis je vždy v uherské matrice. I při zápisech během shodného semestru můžeme počítat s určitým časovým odstupem. Podstatné pak je, že do uherské matriky nebyly zapisovány všechny osoby hlásící se k uherskému národu a studující na vídeňské universitě. Poněvadž zápis do uherské matriky vyžadoval další poplatek, zejména ti, kteří jsou v hlavní matrice označeni p. (pauper), zde často absentují.⁴⁹

Rozdíly ve formě zápisů hlavní universitní matriky a matriky uherského národa, absenci zápisů ve druhé z nich, dobu zápisu a výši placených tax zachycuje následující tabulka:

Die Matrikel der Universität Wien II-III (1451-1579/I)				Die Matrikel der ungarischen Nation (1453-1630)		
Č.	Rok, sem.	Student	Taxa	Rok, sem.	Student	Taxa
2	1488 LS	Johannes Scribe de Pollna	40 den.	1488 ZS	Johannes Scribe de Polna	7 den.
3	1495 LS	Johannes Osterman de Polnia	p.			
4	1511 LS	Dom. Petrus Knodebl de Polna	4 gr.	1511 LS	Petrus Kno ^c dell de Polna	4 cr.
5	1514 ZS	Paulus Lanus ex Polna	29 den.			
6	1516 LS	Andreas Knedell ex Polnia	4 gr.	1518 LS	Andreas Knodel ex Polna	2 cr.
7	1517 LS	Andreas Schonschickh de Polna	4 gr.	1518 LS	Andreas Ssamissek [de Polna]	2 cr.
8	1519 ZS	Paulus de Polna	53 den.	1520 LS	Paulus Bohemus ex Polonia	2 cr.
9	1524 LS	Johannes Stegel de Polna				

Z tabulky vyplývá, že z osmi polenských studentů zapsaných v letech 1488 - 1524 do hlavní universitní matriky se jich v matrice uherského národa objevuje celkem pět (zápisy č. 2, 4, 6 - 8), tj. 62,5 %. Pokud jde o časový rozdíl doby zápisu do hlavní a uherské matriky, sledujeme okamžitý zápis do druhé z nich v jednom případě (zápis č. 4, 1511 LS), ve dvou případech následuje po uplynutí jednoho semestru (zápis č. 2, 1488 LS - ZS; zápis č. 8, 1519 ZS - 1520 LS), jednou až po dvou semestrech (zápis č. 7, 1517 LS - 1518 LS) a v jednom případě dokonce teprve po čtyřech (zápis č. 6, 1516 LS - 1518 LS). Také poplatky placené při zápisu do uherské matriky jsou oproti imatrikulační taxě skládané při zápisu do hlavní matriky výrazně nižší. Například „*Johannes Scribe de Pollna*“ zapisující se do hlavní matriky v letním semestru roku 1488 zaplatil imatrikulační taxu 40 den. (penízů; 7 den. = 1 gr., tj. částka v přepočtu mezi 5 - 6 gr.)⁵⁰ a při zápisu do uherské matriky 7 den., tj. 1 gr. (zápis č. 2), tedy méně než jednu pětinu (něco mezi pětinou a šestinou). U dalších dvou studentů, s největší pravděpodobností příbuzných nebo dokonce bratrů,⁵¹ zapsaných do hlavní matriky v letním semestru roku 1511 jako „*Dom. Petrus Knodebl de Polna*“ (zápis č. 4) a o pět let později, v dubnu 1516, pod jménem „*Andreas Knedell ex Polnia*“ (zápis č. 6) činila základní taxa 4 gr. a obnos složený při zápisu do uherské matriky představoval u prvního studenta 4 krejčary (crucigerus; 1 cr. = 3 den., tj. necelé 2 gr.) a u druhého 2 kr. (tj. necelý 1 gr.). Shodné poplatky 4 gr. a 2 kr. (tj. necelý 1 gr.) platil v letním semestru 1517 a o rok později do uherské matriky také „*Andreas Schonschickh de Polna*“ alias „*Ssamissek*“ (zápis č. 7), 53 den. v únoru 1520 (1519 ZS) při imatrikulaci do hlavní matriky a také 2 kr. o semestr později (1520, duben 14.) skládá „*Paulus de Polna*“ (zápis č. 8). S poznámkou p. (pauper) do hlavní matriky se zapisující „*Johannes Osterman de Polnia*“ (zápis č. 3) v uherské matrice chybí, což podporuje správnost výše citovaných postřehů o tomto pramenu vyslovených I. Hlaváčkem a L. Hlaváčkovou.⁵²

Obraťme nyní pozornost k dalšímu aspektu, který je možno na základě zápisů vídeňských universitních matrik sledovat, a to jsou otázky sociálního původu imatrikulovaných. V případě polenských studentů zde však máme možnosti značně omezeny. První imatrikulovaný adept studia z roku 1377 „*Johannes de Polna*“ je označen za kněze pražské diecéze (zápis č. 1) a nelze vyloučit jeho totožnost s polským farářem Janem, prezentovaným zde roku 1395. Ztotožnění s dalším Janem, jenž působil v Polné jako farář během let 1398 - 1411, je méně pravděpodobné. V obou případech se jednalo o komtury zdejší komendy řádu německých rytířů, která místní kostel spravovala.⁵³ Pak se po delší přestávce objevuje až roku 1488 v matrice „*Johannes Scribe de Polna*“ (zápis č. 2), snad

skutečně syn zdejšího městského písaře. Dále je „*Petrus Knodebl de Polna*” v zápisu do hlavní matriky z letního semestru 1511 (zápis č. 4) označen jako „*Dom.*” (Dominus), ale v matrice uherského národa se s ním k témuž datu setkáváme mezi žáky nepatřícími mezi nobilitu. Osobní jméno dalšího imatrikulovaného „*Paulus Lanus ex Polna*” z října 1514 (zápis č. 5) je možno přeložit jako „Pavel Řezník” a také ono s největší pravděpodobností naznačuje sociální původ uchazeče studia. U ostatních imatrikulovaných osob (zápisy č. 3, 6 - 9) nelze k jejich sociálnímu původu dodat nic bližšího a je i dosti nepravděpodobné, že bychom se o jejich osudech nebo původu dozvěděli další informace z jiných pramenů. Na sociální postavení imatrikulovaných poukazuje pouze výše placené taxy. Nemáme zde stranou poplatky uváděné v matrice uherského národa, do níž zápis nebyl pro posluchače povinný,⁵⁴ a povšimněme si imatrikulačních tax uváděných v matrice hlavní.

V případě prvního studenta uváděného s predikátem z Polné, klerika Jana zapisujícího se v červnu roku 1377 (zápis č. 1), a posledního polenského imatrikulovaného z letního semestru (duben 14.) 1524 Jana Stegela (zápis č. 9) není výše poplatku uvedena a jako „*pauper*” - nemajetný a osvobozený od placení zápisného - je uveden v dubnu 1495 „*Johannes Osterman de Polnia*” (zápis č. 3). Imatrikulační poplatky skládané dalšími studenty přicházejícími z Polné v rozmezí let 1488 - 1519 na vídeňskou universitu odpovídají zhruba obvyklému v tom či onom roce placenému průměru. Týká se to 40 den. (penízů; 7 den. = 1 gr., tj. částka v přepočtu mezi 5 - 6 gr.), které složil v dubnu 1488 „*Johannes Scribe de Pollna*” (zápis č. 2), normální předepsané taxy 4 gr. zaplatili v dubnu 1511 „*Petrus Knodebl de Polna*” (zápis č. 4), v dubnu 1516 „*Andreas Knedell ex Polnia*” (zápis č. 6), v dubnu 1517 „*Andreas Schonschickh de Polna*” (zápis č. 7), obnos 29 den. (zhruba 4 gr.) platil v zimním semestru (říjen 13.) roku 1514 „*Paulus Lanus ex Polna*” (zápis č. 5) a jedině imatrikulační poplatek 53 den. (něco mezi 7 - 8 gr.), který odevzdal „*Paulus de Polna*” (zápis č. 8), převyšoval v zimním semestru (říjen 13.) roku 1519 obvyklý průměr. Tento exkurs lze tedy uzavřít v tom smyslu, že necelé dvě třetiny adeptů studia přicházejících z Polné na vídeňskou universitu zaplatily imatrikulační taxu, která byla v příslušných letech a semestrech obvyklým průměrem, či se nacházela mírně nad ním (zápisy č. 2 a 5). Pouze jeden ze zapsaných náležel k nemajetným (zápis č. 3). Teoreticky lze tedy uvažovat o zařazení velké části polenských studentů přicházejících na vídeňskou universitu k příslušníkům středních měšťanských vrstev.⁵⁵

Na závěr zaměříme naši pozornost ještě k velmi diskutované problematice etnické příslušnosti zapisovaných studentů, ač obě dvě hlavní kritéria ke zjišťování národnosti - forma vlastních jmen i predikátu a místo původu - mohu být zavádějící.⁵⁶ Křestní jména nám neříkají téměř nic, neboť se zde objevují jména dobově běžná - Jan (4x), Pavel (2x), Ondřej (2x) a Petr (1x). Z devíti uváděných osob je ve dvou případech nemožné určit jejich nacionalitu. Jsou to klerik „*Johannes de Polna*”, imatrikulující se roku 1377 (zápis č. 1), a „*Paulus de Polna*” (zápis č. 8), doplňující v dubnu roku 1520, kdy se zapisoval do uherské matriky, zápis o zemi svého původu - „*Bohemus*”. Tento přívlastek však nemůže vyjadřovat skutečnou národnost studenta. Stejně tomu je i v případě dalších dvou imatrikulovaných pod jmény „*Johannes Scribe de Pollna*” z dubna roku 1488 (zápis č. 2) a „*Paulus Lanus ex Polna*” z října 1514 (zápis č. 5), která jsou uváděna v latinizované podobě. Zbývá nám tedy pět jmen, jejichž forma zápisu umožňuje další úvahy o etnicitě zapisovaných. Jsou to v letním semestru 1495 „*Johannes Osterman*” (zápis č. 3), v letním semestru 1511 „*Dom. Petrus Knodebl*” (zápis č. 4), v letním semestru 1516 „*Andre-*

as Knedel¹” (zápis č. 6), v letním semestru 1517 „*Andreas Schonschickh*” (zápis č. 7) a v letním semestru 1524 „*Johannes Stegel*” (zápis č. 9). U Ostermana, Stegela i obou Knodelů, patrně bratrů a bezesporu příbuzných z jednoho polenského rodu či rodiny (varianty Knodel, Knodelbl, Kno^cdell, Knedell),⁵⁷ lze celkem jednoznačně uvažovat o jejich původu z německy mluvícího obyvatelstva města. Výjimku představuje „*Andreas Schonschickh*” (zápis č. 7), neboť ten se do matriky uherského universitního národa zapisuje jako „*Andreas Ssamissek*”, což naznačuje jeho určitou dvojjazyčnost. Je možno konstatovat, že z počtu imatrikulovaných mohlo něco pod 50 % posluchačů patřit k německy mluvícímu obyvatelstvu. Tyto údaje zhruba korespondují se zjištěními E. Schwarze, který pro menší poddanská města v okolí Jihlavy včetně Polné uvažoval na základě velmi nejednoznačných pramenů pro 14. století o mírně německé většině, která se do počátku 17. věku změnila ve prospěch převahy českého živlu v těchto městech.⁵⁸

Celkem devět studentů z Polné se zapisuje v letech 1377 - 1524 na vídeňskou universitu a většina osmi z nich sem přichází až v úzkém časovém úseku pouhých 36 let v rozmezí roků 1488 - 1524. Lze počítat, že základní přípravu k vysokoškolskému studiu museli získat na místní nižší městské latinské škole, odkud odcházeli ve věku zhruba šestnácti let na nejnižší artistickou fakultu, i když rozhodující pro vstup na universitu byl již čtrnáctý rok věku - doba právní zralosti. V době konce 15. až počátku 16. věku se jistě oproti předchozímu období 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století úroveň vzdělání na těchto učilištích zvýšila,⁵⁹ a ač pro celé středověké období městská škola v Polné přímo připomínána není, máme nepřímé náznaky o její existenci nejméně k roku 1447.⁶⁰ Zejména z počtu do Vídně přichozích adeptů studia na konci 15. a v 1. čtvrtině 16. století ji zde můžeme s téměř stoprocentní jistotou předpokládat. Vzhledem k faktu, že v dalších universitních pramenech a protokolech o skládaných zkouškách se již se studenty z Polné nesetkáváme,⁶¹ můžeme s největší pravděpodobností předpokládat, podobně jako tomu asi bylo i u další velké části studentů zapisujících se na středověká vysokoškolská učiliště, že nedospěli k žádnému universitnímu gradu.⁶²

POZNÁMKY

- 1 Z literatury k dějinám university ve Vídni, jejímu založení a nejstaršímu vývoji během středověkého období vyjímáme alespoň nejdůležitější a obecné práce: Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*. Erster Band, 1. Theil. Geschichtliche Darstellung der Entstehung und Entwicklung der Universität bis zur Neuzeit; 2. Theil. Urkundliche Beilagen; Zweiter Band. Statutenbuch der Universität, Wien 1854 (Nachdruck Frankfurt am Main 1969); Joseph ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens*. Festschrift zu ihrer fünfhundertjährigen Gründungsfeier. Geschichte der Wiener Universität. Erster Band, Wien 1865; týž, *Die Wiener Universität und ihre Humanisten im Zeitalter Kaiser Maximilians I.* Geschichte der Wiener Universität. Zweiter Band, Wien 1877; týž, *Die Wiener Universität und ihre Gelehrten 1525 bis 1565*. Geschichte der Wiener Universität. Dritter Band, Wien 1888; Wenzel HARTL - Karl SCHRAUF, *Nachträge zum dritten Bande von Joseph Ritter von Aschbach's Geschichte der Wiener Universität*. Die Wiener Universität und ihre Gelehrten 1520 - 1565. I. Band. Erste Hälfte, Wien 1898; Karl SCHRAUF, *Studien zur Geschichte der Wiener Universität im Mittelalter*, Wien 1904; Anton WAPPLER, *Geschichte der theologischen Fakultät der k. k. Universität zu Wien*. Festschrift zur Jubiläumsfeier ihres fünfhundertjährigen Bestehens, Wien 1884; Alphons LHOTSKY, *Die Wiener Artistenfakultät*

- 1365 - 1497. Festgabe der Österreichischen Akademie der Wissenschaften zur 600-Jahrfeier der Universität Wien. ÖAW, philos.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 247/2, Wien 1965; Paul UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät*, Kommentar zu den Acta facultatis artium universitatis Vindobonensis 1385 - 1416. Schriftreihe des Universitätsarchivs Universität Wien, 4. Band, Wien 1987; obecně k celému vývoji do současnosti např. Franz GALL, *Alma Mater Rudolphina 1365 • 1965*. Die Wiener Universität und ihre Studenten, Wien 1965; Kurt MÜHLBERGER, Vorwort von Alfred EBENBAUER, *Die Universität Wien*. Kurze Blicke auf eine lange Geschichte, Wien 1996; ke vzniku universit např. Heinrich P. DENIFLE, *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Erster Band. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400, Berlin 1885 (Nachdr. Graz 1956), k Vídni s. 604 - 625; ke středověkým univerzitám obecně vyjímáme alespoň základní a nejnovější syntézy či příručky: *A History of the university in Europe* (General editor Walter Rüegg). Vol. I, Universities in the Middle Ages. Vol. II, Universities in early modern Europe (1500 - 1800). Editor Hilde de Ridder Symoens, Cambridge 1992, 1996; něm. verze: *Geschichte der Universität in Europa*. Band I. Mittelalter; Band II. Von der Reformation zur Französischen Revolution (1500 - 1800). Herausgegeben von Walter Rüegg, München 1993, 1996; *Historical Compendium of European Universities/Répertoire historique des universités européennes*. Edit. by Lubor Jílek, Genève 1984; H. GRUNDMANN, *Vom Ursprung der Universität im Mittelalter*. Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse Band 103, Heft 2, Berlin 1957; Alexander PATSCHOVSKY - Horst RABE (Hg.), *Die Universität in Alteuropa*. Konstanzer Bibliothek. UVK Geschichte, Konstanz 1994; Olaf PEDERSEN, *The first universities: Studium generale and the origins of university education in Europe*, Cambridge 1997; Hans-Werner PRAHL - Ingrid SCHMIDT-HARZBACH, *Die Universität*. Eine Kultur und Sozialgeschichte, München - Luzern 1981; Frank REXROTH, *Deutsche Universitätsstiftungen von Prag bis Köln*. Die Intentionen des Stifters und die Wege und Chancen ihrer Verwirklichung im spätmittelalterlichen Territorialstaat, Köln - Weimar - Wien 1992; další literaturu k vídeňské universitě a počátkům i dalšímu vývoji středověkých universit srov. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Studenti z Bítova na vídeňské universitě (1382 - 1447) a význam universitních matrik pro poznání kulturních vztahů Moravy a Slezska s rakouskými zeměmi*, Časopis Matice moravské CXVII, 1998, s. 431 - 452, zvl. pozn. č. 1.
- 2 *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl 1347/48 - 1622 (edit. Michal Svatoš), Praha 1995, s. 29 - 202.
- 3 Srov. Heinrich P. DENIFLE, *Die Entstehung der Universitäten*, s. 608 - 612; dále např. Joseph ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität*. Erster Band, s. 16 - 42.
- 4 Srov. dále pozn. č. 6.
- 5 Matrika byla vedena asi od r. 1358, přinejmenším však od r. 1392; srov. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 15.
- 6 *Die Matrikel der Universität Wien*. I. Band 1377 - 1450. Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Herausgegeben von Leo Santifaller. Sechste Reihe. Quellen zur Geschichte der Universität Wien. I. Abteilung. Die Matrikel der Universität Wien, Graz - Köln 1956; II. Band 1451 - 1518/I: Text. Bearbeitet von Willy Szaivert und Franz Gall, Graz - Wien - Köln 1967; II. Band 1451 - 1518/I: Register der Personen- und Ortsnamen. Bearbeitet von Willy Szaivert, Graz - Wien - Köln 1967; III. Band 1518/II - 1579/I. Bearbeitet von Franz Gall und Willy Szaivert, Wien - Köln - Graz 1971; IV. Band 1579/II - 1658/59. Bearbeitet von Franz Gall und Hermine Paulhart, Wien - Köln - Graz 1974; V. Band 1659/60 - 1688/89. Bearbeitet von Franz Gall (Text) und Marta Szaivert (Register), Wien - Köln - Graz 1975; VI. Band 1689/90 - 1714/15. Bearbeitet von Kurt Mühlberger und Walter Schuster, Wien - Köln - Weimar 1993; v jednotlivých svazcích informace o tom, které a kolik kodexů obsahují; dále cit. MUW.

- 7 *Die Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453 - 1630*. Herausgegeben von Dr. Karl Schrauf, Wien 1902; dále cit. MUNWU; k matrice srov. Ivan HLAVÁČEK - Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě*. II. část. In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. Tom. III. Fasc. 2, 1962, s. 149 - 152; dále v edici AVC.
- 8 *Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis*. I. 1399 - 1435. Auf Veranlassung des medicinischen Doctorencollegiums. Aus der Originalhandschrift herausgegeben von Dr. Karl Schrauf, Wien 1894; II. 1436 - 1501. Aus der Originalhandschrift herausgegeben von Dr. Karl Schrauf, Wien 1899; III. 1490 - 1558. Aus der Originalhandschrift herausgegeben von Dr. Karl Schrauf, Wien 1904; IV. 1558 - 1604. Auf Veranlassung des Wiener medizinischen Doktorenkollegiums mit Unterstützung des k. k. Ministerium für Kultus u. Unterricht. Aus der Urschrift herausgegeben von Dr. Leopold Senfelder, Wien 1908; V. 1605 - 1676. Aus der Urschrift herausgegeben von Dr. Leopold Senfelder, Wien 1910; VI. 1677 - 1724. Aus der Urschrift herausgegeben von Dr. Leopold Senfelder, Wien 1912; dále cit. AFMUV.
- 9 *Acta Facultatis theologiae. Die Akten der Theologischen Fakultät der Universität Wien (1396 - 1508)*. I. - II. Band. Herausgegeben von Paul Uiblein, Wien 1978; dále cit. AFTUV.
- 10 *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385 - 1416*. Nach der Originalhandschrift herausgegeben von Paul Uiblein. Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 2. Abteilung, Graz - Wien - Köln 1968; dále cit. AFAUV.
- 11 Ivan HLAVÁČEK - Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě*. I. část. In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. Tom. II. Fasc. 1, 1961, s. 97 - 132; II. část, tamtéž, Tom. III. Fasc. 2, 1962, s. 139 - 159.
- 12 I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, I. část, s. 98; dále srov. Ivan HLAVÁČEK, *Jihomoravané na universitách pozdního středověku a počínajícího novověku* (Několik metodických poznámek). In: XX. MS 1990. Kulturně historické styky jižní Moravy, Brno 1991, s. 57 - 60; týž, *Zu den kulturellen Kontakten zwischen den böhmischen und österreichischen Ländern im 15. Jahrhundert*. In: *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich: Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl*. Herausgegeben von Thomas Winkelbauer. Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes 36, Horn - Waidhofen an der Thaya 1993, s. 74 - 75.
- 13 K edicím srov. výše pozn. č. 6 - 10; excerpovány jsou již imatrikulační zápisy týkající se všech studentů pocházejících z větších královských i poddanských měst a městysů na Moravě a ve Slezsku i z řady dalších menších míst. Přehled srov. Z. MĚŘÍNSKÝ, *c.d.*, pozn. č. 13.
- 14 Upozorňují I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, I. část, s. 99 - 100, 101 - 102.
- 15 Ke struktuře matrik, termínům imatrikulací a universitním národům srov. I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, I. část, s. 100; II. část, s. 142 - 143; do r. 1384 existoval ve Vídni český universitní národ, toho roku byl však zrušen a přiřazen k uherskému; k Vídni srov. např. R. KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*. Zweiter Band, s. 32, 51; J. ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität*. Erster Band, s. 37 - 38; k universitním národům obecně a na evropských vysokých učeních včetně Karlovy university zvláště vyjímáme alespoň nejdůležitější a obecné práce: Pearl KIBRE, *The Nations in the mediaeval universities*, Mediaeval Academy of America publication No. 49, Cambridge, Massachusetts 1948, k Vídni s. 172 - 176, lit. s. 215 - 216; Sabinne SCHUMANN, *Die „Nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien*, Diss. Berlin 1974; *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 31, 63 - 64, 73 - 74; dále srov literaturu cit. v pozn. č. 1 k obecnému vývoji evropského universitního studia během středověku.
- 16 I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, I. část, s. 102.

- 17 Z jihozápadní Moravy a moravské části Českomoravské vrchoviny jmenujme: Jaroměřice n. Rokytou (cca 4), Jemnice (cca 21), Jihlava (cca 115), Moravské Budějovice (nejm. 9), Slavonice (cca 53), Telč (19), Tišnov (2), Třebíč (5), Velké Meziříčí (nejm. 2), Zvole (4); uvedené číselné údaje jsou rámcové a může zde dojít ještě k dílčím korekcím včetně přesnější identifikace některých míst původu; také je nutno provést sumarizaci frekvence studentů dle jednotlivých časových úseků.
- 18 Úvodní část srov. Z. MĚŘÍNSKÝ, *c.d.*, pozn. č. 1 - 16; při zpracování souhrnů studentů vídeňské university pocházejících z dalších míst regionu ve Vlastivědném sborníku Vysočiny, oddíl věd společenských bude v základní problematice odkazováno na tento úvod.
- 19 Milan V. DRÁPELA, *Delineatio Moraviae auctore I. A. Comenio*. Mapa Moravy od Jana Amose Komenského, Brno 1992, s. 1 - 2; lze uvažovat o jisté souvislosti se získáním Rudolfa Žejdicovi zkonfiskovaného panství Polná kardinálem Františkem z Ditrichštejna v roce 1623; srov. Libor VYKOUPILO, *Od třicetileté války do poloviny 19. století*. In: Polná 1242 - 1992, Polná 1992, s. 52 - 55.
- 20 Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Počátky osídlení Brtnicka a nejstarší dějiny obce*. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí, Brno 1988, s. 15 - 18, 29 - 31; týž, *Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století* (Nástin), Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských VII, 1990, s. 130; Zdeněk MĚŘÍNSKÝ - Eva ZUMPFE, *Obchodní cesty na jižní Moravě a v Dolním Rakousku do doby vrcholného středověku*, Archaeologia historica 23, 1998, s. 174 - 177.
- 21 *Knihy počtů města Brna z let 1343 - 1365*. Prameny dějin moravských 5, vydal Bedřich Mendl, Brno 1935, s. 62; srov. Prokop ZAORAL, *Z nejstarší minulosti Polné*. In: 500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné, Polná 1979, s. 13; dále srov. Libor JAN, *Od první písemné zprávy do počátku 17. století*. In: Polná 1242 - 1992, Polná 1992, s. 29.
- 22 L. JAN, *c.d.*, s. 46, 48.
- 23 Srov. tamtéž, s. 29; názor na vznik sídliště kladený již na počátek 2. pol. 12. století není prokázán; k tomu srov. P. ZAORAL, *c.d.*, s. 13; ke Staré Jihlavě srov. např. Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Několik poznámek k počátkům města Jihlavy*. In: Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha 1977, s. 122 - 123; týž, *Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století*, s. 130, 132.
- 24 CDB IV, s. 74 - 75 č. 13; srov. P. ZAORAL, *c.d.*, s. 11 - 12; L. JAN, *c.d.*, s. 27 - 29.
- 25 *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*, Brno 1979, s. 226, č. 9; P. ZAORAL, *c.d.*, s. 23, pozn. č. 77.
- 26 RBM III, s. 530, č. 1354; srov. L. JAN, *c.d.*, s. 32.
- 27 RBM IV, s. 652 - 653, č. 1644; AČ XIV, s. 501 - 502; srov. L. JAN, *c.d.*, s. 32 - 33.
- 28 *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*, s. 226, č. 9.
- 29 Karel KŘESADLO, *Nejstarší polenské privilegium z roku 1479*. In: 500 let privilegia Viktorinavých měst a městeček, s. 226 - 227, č. 9.
- 30 L. JAN, *c.d.*, s. 26 - 51; K. KŘESADLO, *c.d.*, s. 3 - 4; Marie ZAORALOVÁ, *Z dějin hospodaření na velkostatku Polná-Přibyslav a Pohled*. In: 500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné, Polná 1979, s. 24.
- 31 *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*, s. 226, č. 9; K. KŘESADLO, *c.d.*, s. 3 - 8; M. ZAORALOVÁ, *c.d.*, s. 24 - 25; *Zeměpisný lexikon České republiky*. Obce a sídla N - Ž. Stav k polovině 80. let. Božena Nováková (editorka) a kolektiv, Praha 1991, s. 734 - 735; L. JAN, *c.d.*, s. 26 - 51; dále srov. příslušné kapitoly o historickém vývoji Polné od r. 1848 do současnosti od Jiřího ČEJKY, Vojtěcha MATĚJČNÉHO, Jiřího MIKULKY a Miloše TAJOVSKÉHO in: Polná 1242 - 1992, Polná 1992, s. 79 - 178; Jaroslav VOBR, *Bibliografie okresu Jihlava*, Brno 1988, s. 15 - 32.
- 32 Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl III M - Ř, Praha 1951, s. 428 - 429; P. ZAORAL, *c.d.*, s. 12 - 13; doklad Polmna k r. 1254 se s největší pravděpodobností vztahuje k Polné na Šumavě; srov. tamtéž s. 14, pozn. č. 32 a 33 na s.

- 21; dále srov. L. JAN, *c.d.*, s. 27 - 51; k německému názvu města srov. Ernst SCHWARZ, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer*. II. Teil: Mähren - Schlesien, Handbuch der sudetendeutschen Kulturgeschichte, 4. Band, München 1966, s. 222.
- 33 K matrice uherského národa srov. výše pozn. č. 7 a níže pozn. č. 48 - 52.
- 34 Srov. MUW II, Reg. s. 93 jako Polen (Staat), s. 94 jako Polna (Stadt) chybí.
- 35 K nim srov. dále pozn. č. 57.
- 36 Srov. MUW II, Reg. s. 93; tam ztotožněn predikát s Polskem.
- 37 MUW II, s. 242 I H 7; na problematičnost určování místa původu v nejasných případech na základě předchozích či následujících imatrikulovaných poukázali I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, I. část, s. 99 - 100, 101 - 102; srov. výše pozn. č. 14; v tomto případě je to však z celkových souvislostí více než pravděpodobné a vyplývá to z poznatků o možném ztotožnění názvu Polnia a Polonia s Polnou u Jihlavy i z osobních jmen obou studentů, která naznačují jejich původ z německy mluvícího obyvatelstva obou měst; k tomu srov. dále pozn. č. 57 a 58.
- 38 *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 126 - 129, 205 - 216; srov. I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 145 - 147, 153 - 154.
- 39 Michahel de Yglauia p. ad a. 1419, MUW I, s. 124 I H 34; Mathias de Yglauia p. ad a. 1424, s. 146 I H 20; Johannes Halsch de Yglauia 4 gr. ad a. 1424, s. 147 II A 19; Nicolaus Henkonis de Yglauia gr. 1 ad a. 1430, s. 171 I H 31; Johannes de Iгла 1 gr. ad a. 1433, s. 182 I H 14.
- 40 Dom. Nicolaus Fyber de Iглаuia 4 gr. ad a. 1438, MUW I, s. 209 II H 24; Leonardus Prisnecker de Iглаuia 4 gr. ad a. 1449, s. 269 I H 32.
- 41 MUW II, s. 28 I H 25 ad a. 1454; s. 36 I H 2 ad a. 1455; s. 84 I H 19 ad a. 1464; s. 92 II H 4 ad a. 1465; s. 94 I H 9 ad a. 1466; s. 103 I H 41 - 42 ad a. 1468; s. 106 II H 4 ad a. 1468; s. 109 I H 40 ad a. 1469; s. 110 I H 8, s. 111 I H 28, 46 - 47 ad a. 1469; s. 119 I H 28 ad a. 1470; s. 122 II H 7, 17 ad a. 1470; s. 127 I H 13, 38 ad a. 1471; s. 134 I H 9 ad a. 1472; s. 141 II H 6, 12 ad a. 1473; s. 178 II H 8 ad a. 1480; s. 182 II H 1 ad a. 1481; s. 188 II H 3, 6 ad a. 1485; s. 192 II¹ H 19 ad a. 1486; s. 195 I H 36 ad a. 1487; s. 201 I H 26, s. 202 I H 35, 47 ad a. 1488; s. 209 I H 34 ad a. 1489; s. 242 I H 7 ad a. 1495; s. 249 I R 157, I H 2 - 3, 13 - 15, 31, 49 ad a. 1496; s. 258 I H 36, 44 ad a. 1497; s. 268 II H 18 ad a. 1498; s. 307 II H 9 ad a. 1502; s. 312 I H 19 ad a. 1503; s. 330 I H 30 - 31, 40 ad a. 1505; s. 344 I H 14 ad a. 1507; s. 352 I H 5, 7 ad a. 1508; s. 359 I H 12 ad a. 1509; s. 364 II H 21 ad a. 1509; s. 371 I H 24 ad a. 1510; s. 375 II H 16 ad a. 1510; s. 379 I H 6, 13, 15, 44 - 45 ad a. 1511; s. 409 I H 17, s. 410 I H 37 ad a. 1514; s. 414 II H 8, 11 ad a. 1514; s. 420 I H 30 ad a. 1515; s. 426 II H 10 ad a. 1515; s. 431 I H 5 ad a. 1516; s. 437 II H 39 ad a. 1516; s. 443 I H 27, 31 ad a. 1517; s. 448 II H 5, 21, 24 ad a. 1517; MUW III, s. 3 II H 22 ad a. 1518; s. 8 I H 11, 31 ad a. 1519; s. 18 I H 15, 38 ad a. 1520; s. 25 II H 9 ad a. 1521; s. 36 II H 21 ad a. 1523; I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 150 uvádějí pro Jihlavu v období let 1451 - 1550 76 zapsaných osob.
- 42 MUW III, s. 54 H 7 ad a. 1535; s. 58 I 23 ad a. 1537; s. 93 II H 6 ad a. 1550; s. 106 I² H 2 ad a. 1554; s. 117 II A 34 ad a. 1557; s. 124 II H 15-16 ad a. 1559; s. 138 II H 19 ad a. 1564; s. 148 II H 18 ad a. 1567; s. 151 II H 9 ad a. 1568; s. 155 II H 14 ad a. 1569; MUW IV, s. 8 II H 9 ad a. 1581; s. 60 II H 4 ad a. 1601; s. 61 I 39 ad a. 1602; s. 212 II 40 ad a. 1648; s. 226 II 50 ad a. 1652; s. 251 II 182 ad a. 1657; s. 255 II 114 ad a. 1658; MUW V, s. 9, 1661, I 60; s. 27, 1665, 86; s. 38, 1667, 57; s. 42, 1667, 310; s. 73, 1674, 157; s. 93, 1679, II 111; MUW VI, s. 55, 1698, 66; s. 59, 1698, 384; s. 101, 1704, 232.
- 43 I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 146 - 147.
- 44 Ernst SCHWARZ, *Die Volkstümverhältnisse in den Städten Böhmens und Mährens vor den Hussitenkriegen*, Bohemia, Jahrbuch des Collegium Carolinum, Band 2, 1961, s. 84; týž, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer*. II. Teil: Mähren - Schlesien, s. 222 uvažoval pro 14. století s mírnou německou převahou a potom se situace postupně mění ve prospěch českého živlu; srov. dále pozn. č. 58; k vývoji Polné během husitského a pohusitského období až do

- doby předbělohorské a eventuálnímu příklonu obyvatel města ke kališnictví srov. L. JAN, *c.d.*, s. 36 - 51.
- 45 *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 205 - 216; I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 145 - 147, 152 - 156; Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy*. Díl I. Středověká Morava, Brno 1991, s. 115 - 170, 184 - 196; k osídlení Moravy a Slezska německy mluvícím obyvatelstvem srov. E. SCHWARZ, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer*. II. Teil: Mähren - Schlesien, s. 222; Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Otázky kolonizace a interetnických vztahů na středověké Moravě*, *Archaeologia historica* 18, 1993, s. 104 - 105.
- 46 V Jihlavě se od roku 1522 objevují luteránští kazatelé, z nichž proslul v letech 1522 - 1523 zejména Pavel Speratus, ve městě velmi rychle zapustila kořeny německá luterská reformace a jeho obyvatelé se velmi rychle obracejí k protestantismu; srov. např. Karel KŘESADLO, *Jihlava*, Města ČSSR, ČSR svazek 3, Praha 1986, s. 18 - 19; týž, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992, s. 75 - 77.
- 47 K vývoji vídeňské university v tomto období např. Joseph ASCHBACH, *Die Wiener Universität und ihre Humanisten im Zeitalter Kaiser Maximilians I.* Geschichte der Wiener Universität. Zweiter Band, Wien 1877; srov. I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 139, 152 - 153, 155.
- 48 Srov. výše pozn. č. 7.
- 49 Srov. I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 149 - 151; k osobám osvobozeným od zápisného zvl. pozn. č. 61 na s. 151.
- 50 Za informace o přepočtech na groše a jejich díly děkuji univ. prof. PhDr. Jiřímu Sejbaloovi, DrSc.
- 51 Srov. výše pozn. č. 35 a dále pozn. č. 57.
- 52 I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 151, pozn. č. 61; srov. též výše pozn. č. 49.
- 53 L. JAN, *c.d.*, s. 34 - 35.
- 54 Srov. výše pozn. č. 49.
- 55 K měšťanským vrstvám a výši poplatků srov. např. I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 142 - 144, 146 - 147, 152 - 153; k výši imatrikulační taxy J. ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhundert ihres Bestehens*. Geschichte der Wiener Universität. Erster Band, s. 66, pozn. č. 1 na s. 304; k poplatkům za akademické grady tamtéž, s. 76, 184, 348; dále srov. příslušné imatrikulační zápisy v jednotlivých uváděných letech a příslušných semestrech v MUW I a II.
- 56 I. HLAVÁČEK - L. HLAVÁČKOVÁ, *c.d.*, II. část, s. 142 - 143.
- 57 Bez významu zde nemusí být ani zjištění, že imatrikulovaný Johannes Osterman de Polnia p. je zapsán před studentem z Jihlavy jménem Ludowicus Hohendorffer de Yglauia p.; srov. MUW II, s. 242 I H 7.
- 58 E. SCHWARZ, *Die Volkstumverhältnisse in den Städten Böhmens und Mährens vor den Hussitenkriegen*, s. 84; týž, *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer*. II. Teil: Mähren - Schlesien, s. 222.
- 59 *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 68, 219 - 225.
- 60 Jiří ČEJKA, *Vývoj školství*. In: Polná 1242 - 1992, Polná 1992, s. 179 - 180.
- 61 Faktem je, že kromě AFAUV dochovaných od r. 1385 jsou AFMUV zachována od r. 1399 a AFTUV od r. 1396; matrika uherského universitního národa je pak zachována až od r. 1450 a další kodexy (*Matricula facultati iuris /1402 - 1442/*; *Acta Universitatis I - II /1382 - 1401, 1401 - 1422/*; ulož. Archiv der Universität Wien) nejsou dosud publikovány; srov. též výše pozn. č. 7 - 10.
- 62 *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 - 1990*. I. díl, s. 73 - 74, 114 - 116.

Die Studenten aus Polná (Polna) an der Wiener Universität (1377 - 1524)

Zdeněk Měřínský

Zwischen den Jahren 1377 und 1524 finden wir in der Hauptmatrikel der Wiener Universität (MUW, Band I-II) und in der Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453 - 1630 neun immatrikulierte Studenten aus der Stadt Polná (Polna), die in Böhmen nicht weit von der böhmisch-mährischen Landesgrenze im heutigen Bezirk Jihlava (Iglau) liegt. Nur ein Student - Kleriker der Prager Diözese - kam schon im Jahre 1377 nach Wien. Die anderen acht immatrikulierten Studenten kamen im Zeitabschnitt zwischen 1488 und 1524, praktisch innerhalb von 36 Jahren, nach Wien. Es ist interessant, daß drei dieser Personen das Prädikat aus „Polnia“ oder aus „Polonia“ tragen (Nr. 3, 6, 8). Im Register der Hauptmatrikel (MUW II, S. 93 - 94) sind seine Autoren der Meinung, daß die Herkunft dieser Studenten Polen sei. Jedoch nach Konfrontation mit der Matrikel der ungarischen Nation (MUNWU) ist es klar, daß die Herkunft dieser Studenten unsere Stadt Polná war. Nach der Immatrikulationstaxe und seiner Höhe kann man feststellen, daß die meisten dieser Studenten der mittleren bürgerlichen Schicht angehörten. Ihre Nationalität nach den Familiennamen war Deutsch und Tschechisch oder unbestimmbar. Wahrscheinlich waren unter 50 % deutschsprachig und für das Ende des 15. und den Beginn des 16. Jh.s müssen wir für die Stadt Polná diesen Informationen aus der Wiener Universitätsmatrikel nach mit einer schwachen tschechischen Mehrheit rechnen.

Übersetzung: Eva Zumpfe

Adresa autora:

**Doc. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc., FF MU, Ústav archeologie a muzeologie, Arne
Nováka 1, 602 00 Brno**